

Szeged zsidó temetői

A szegedi zsidóság írott történetének kezdési időpontja 1785. Korábban is tartózkodhattak átmeneti ideig zsidók a városban, erre azonban csak közvetett bizonyítékok vannak,¹ ugyanis letelepedésükre irányuló kérvények csak az említett évből maradtak fenn. A közösség jogos elvárása, hogy imahelye vagyis zsinagógája legyen, már a kezdeti időszakban megvolt. Igényük 1789. január 18-án a hatóságokhoz intézett folyamodványukban fogalmazódott meg. Mivel azt elutasították, 1797 októberében erre a célra kinéztek egy épületet, amely egyben a rabbi lakása volt. Az építési szándékukról nem mondtak le, ezért a helytartótanácshoz fordultak. Ennek eredményeképpen, ugyan különböző kikötések mellett, de 1803-ban megkezdődött az építkezés.² Az épület közel négy évtizedig funkcionált. A közösség újabb zsinagógája 1840-re készült el. Ez teremépület volt, melyet 3 évig használtak. 1843-ban szentelték fel a következő zsinagógát,³ a teremépületet pedig közösségi célra adták át. A jelenlegi zsinagógát 1903-ban Löw Immanuel tervei alapján Baumhorn Lipót műépítész alkotta meg.

A zsidó hitélet irányítója a rabbi. A szegedi közösség első rabbija 1789-től Jechiel volt, őt 1790-ben Bak Hirsch követte, aki 53 évig, 1843-ig dolgozott és 95 évesen halt meg.⁴ Pillitz Dániel 1843-tól 1846-ig töltötte be posztját. 1850-től Löw Lipót állt a szegedi zsidók élére, 1875-ig látta el feladatát, majd fia, Löw Immanuel követte. Tragikus halála 1944-ben 90 éves korában következett be.

*„Gyászoljuk azokat, akik itt hagytak bennünket,
de vallásunk értelmében a gyásznak is van határa,
ha arra gondolunk, hogy a halál csak a földi élet végét,
de egyben a jobb örök élet kezdetét is jelenti.”⁵*

A Chevra Kadisa

A zsidóság nemcsak az életet becsüli nagyra mint ajándékot, melyet a Teremtőtől kapott, hanem elhunytjainak és azok nyugvóhelyének is kiemelt figyelmet szentel. Ez a viszonyulás megmutatkozik a haldoklókról, halottakról való gondoskodás minőségében, a gyászritusban és a sirkert – mint kegyeleti szintér – vonatkozásában is.

A zsidóság hite szerint csak a test hal meg, a lélek tovább él és visszatér Teremtőjéhez. A zsidó sirkert; az Élők Háza (Béth Hachajim), az Öröklét Háza (Bét Olám), hogy a két legjellemzőbb elnevezést emeljem ki, mely a hitvilág e területre vonatkozó részét a legjobban tükrözi. A temetkezés meghatározott rendben történik (sírhely, parcellák, kitüntetett helyszínek, stb.) köveinek minősége, nagysága, nyelvezete, jelképei, feliratai változatosak és az elhunyra jellemzően kifejezőek.

A rászoruló, szükségét szenvedő ember, a beteg, haldokló valamint a gyászoló sem marad gondjainval magára, mert a közösség támogatja az e feladatra szakosodott egyesületen keresztül. Ez a jótékony szervezet a Chevra Kadisa, melyet minden hitközség a megalakulása körüli időszakban létrehoz. A segítségnyújtás és a halál körüli teendők, szertartások ellátása mellett gazdája a temetőnek. Önzetlen jócselekedeteiben a Biblia előírásai az irányadók: „... és légy hozzáam szeretettel és hűséggel”.⁶ Vezetője az előljáróság, a választmány és a közgyűlés. Legfőbb előljárója a főgabbaj.⁷ Chevra taggá válni mindig megtisztelő pozíciót jelentett, cserébe viszont önzetlen, példamutató életmód, valamint anyagi áldozat volt a követelmény.

A Szegedi Chevra Kadisa 1787. évben jött létre,⁸ és 1791-ben szervezték újjá.⁹ Tulajdonukban volt a kórház és menház. Jövedelme alapítványokból, adományokból, ingatlan bérbeadásból, zsinagógai ülé-

¹ Löw Immanuel – Kulinyi Zsigmond: A szegedi zsidók 1785-től 1885-ig. Szegedi Zsidó Hitközség. Szeged, 1885. XVI-XVII. Megjegyzem, hogy a hivatkozott oldalakon emlitenek a szerzők egy 1723-ból származó jegyzőkönyvet, melyben zsidó eskümlinta olvasható. Ez közvetett bizonyítéka annak, hogy huzamosabb ideig (kereskedelmi célból) éltek zsidók a városban.

² Löw – Kulinyi i. m. 148–171.

³ A mostani „Régi zsinagóga”.

⁴ Löw – Kulinyi i. m. 163–168.

⁵ Kovács Henrik (szerk.): A Szegedi Szent Egylet évi jelentése az 1932-ik évről. Szeged, 1933. 4.

⁶ Móz. I. 47. 29.

⁷ Főgondnok.

⁸ Kulinyi Zsigmond: Szeged új kora. A város legújabb története (1879–1899) és leírása. Szeged, 1901. 300–301.

⁹ Löw – Kulinyi i. m. 277.

sek béréből, tagdíjából, temetői bevételekből származott. Három törzskönyve létezett, melyekben minden fontos tudnivalót nyilvántartottak.¹⁰ Sajnos csak egy, az ún. Aranykönyv maradt meg. Működését alapszabályzatban foglalták össze, melyet több alkalommal módosítottak. Évenként hivatalos jelentést nyomtattak, melyben összefoglalták és nyilvánosságra hozták tevékenységüket.

A temetők

A szegedi zsidó temetkezési helyszínek – háromról van szó – a maguk egyedi sorsával nemcsak a kegyelet tárgyi megnyilvánulásai és mentalitástörténeti emlékek, hanem egyszermind a közösség sorsának hű tükrői.

A közösség kérvényezésére a helytartótanács 1793-ban engedélyezte a temető létrehozását,¹¹ valamint halottasház építését. Területét az 1810. évben már növelni kellett. Ez volt az első, a *Régi temető*. A mai Kálvária sugárút és a Londoni körút sarkán terült el e keskeny négyszög alakú földdarab. Noha hosszú időre tervezték használni, mégis csupán 38 éven keresztül szolgált nyugvóhelyül. Első temetkezési térség lévén, ide kísérték a hitközség korai időszakának elhunytjait; többek közt az alapítóatyák néhányát, valamint a későbbi nagy dinasztikák őseinek holttestét. 1831-ig funkcionált a sirkert, ekkor lezárták és a város távolabbi részén jelölték ki új helyet. A *regi temető* azonban megmaradt, bár időközben (lévén a terület belváros) körbeépítették. Mivel szükség volt a helyre, 1867-ben kötelezték a hitközséget sirköveik eltávolítására, de az elhunytak testére ez nem vonatkozott. Löw Lipót és a vezetőség viszont nem hagyta ott hittestvéreiket és a teljes exhumálás mellett döntött. 42 férfi és 33 nő maradványait evakuálták. A kihantoltakat az új temetőben – számukra kijelölt és sövényvel bekerített területen¹² – he-

A Régi temető kőmaradványai

A Ciduk hadin ház (Cintere) Baumhorn Lipót tervei alapján épült 1907-ben

¹⁰ Jegyzőkönyvek, tagnévsor, alapszabályok, elhalt tagok névsora, számadások.

¹¹ Mirjam d. Hirs Ber (Pollák Michahel Chájim neje) volt az első, akit ide temettek 1794. június 23-án. Löw Immanuel – Klein Salamon: A Szegedi Chevra 1787-től 1887-ig. A Szegedi Chevra Kadisa. Szeged, 1887. 49.

¹² A jelenlegi 7. sz. parcella.

Az I. világháborús elesettek emlékére készült sharkofág

áldozata.¹⁴ Később a tetemetek átszállították az új temetőbe, ahol családjuk körében vagy egyéni helyeken pihennek.

Az 1831 óta működő *Új temető*t teljesen szabad téren jelölték ki. Elsőként szükséges tennivaló a csőszházépítés és az élőszövényből tervezett kerítés volt 1844-ben, majd 1855-ben tovább növelték területét, aztán, 1873-ban még 345 négyszöglet csatoltak hozzá. A *ciduk hadin házat* az árvíz elpusztította.¹⁵ Helyette 1907. évben épült fel az újabb épület, melyet Löw Immanuel kezdeményezésére Baumhorn Lipót tervezett. A főrabbinak köszönhető továbbá a virágoskertté rendezett temető külleme, valamint a sírversek is az ő költői vénáját dicsérik.¹⁶ A Bét Olám jelenlegi nagysága 60 hektár, amely 106 parcellára van osztva.

Az elesett hősökre és elhurcoltakra monumentális sírkövek emlékeztetnek.

A szegedi zsidó temető földje sok jeles ember porhüvelyének szolgált és szolgál nyugóhelyül, kik az élet minden területén kiemelkedő tevékenységük révén hírnevet szereztek maguknak, közösségüknek és hazájuknak.

A kert története során zajlott temetések száma körülbelül hatezerre tehető, a kövek száma ennél jóval kevesebb. A látogatottak száma az összeshez viszonyítva minimálisnak mondható, hiszen kevés az életben maradt utód. A bibliai időkben fennmaradt szokás ma is élő megnyilvánulása, hogy a sírra kavicsot helyeznek. Ez jelzi, hogy vannak még, akik felkeresik a hantot és emlékeznek. A többieké, az elhagyottaké írásos fotós rögzítésre vár, bízva abban, hogy ezen a módon megmenekülhetnek a feledéstől.

Végzől Löw Immanuel sírköavató beszédéből következzen egy részlet: *„Ide helyezők sírhantod mellé ezt a márványt s fölvatjuk síremlékedül, mert mégis jelkép a sírkő, vigaszos tanításnak, boldogító hitnek, öröklétnak, halhatatlanságnak jelképe: földben gyökerezik alapja, de ég felé emeli fejét, menny felé mutat, hová lekedet az Úr vissza hívta a megdicsőültek karába. [...] Maradandó fájdalom állandó emléke! Ha utánunk új embernyom kél, állítsd meg, aki itt körötted szereteteinek keresi sírját.”*¹⁷

Ábrahám Vera

¹³ A hitközségi archívum őrzi a nyilvántartást, mely a parcellán belül topográfiailag feltünteti a személyeket, ezen már csupán 31 azonosítható név szerepel.

¹⁴ Halotti anyakönyvek 1878/9. Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma.

¹⁵ Cinterem, búcsúztató.

¹⁶ *Ábrahám Vera*: Löw Immanuel sírversei. Textusok a szegedi neológ izraelita temetőben. Magyar Zsidó Szemle Füzetek 3. Sorozatszerkesztő: Lichtmann Tamás. MTA-ORZSE Zsidó Kultúratudományi Kutatócsoportja és az Országos Rabbiképző Zsidó Egyetem. Budapest, 2009.

¹⁷ *Löw Immanuel*: Kétszáz beszéd 1919–1939. A Szegedi Zsidó Hitközség Kiadása. Szeged, 1939. 265.